

Allan G. B. Fisher: ECONOMIC PROGRESS AND SOCIAL SECURITY, MacMillan, London 1946.

—: INTERNATIONAL IMPLICATIONS OF FULL EMPLOYMENT IN GREAT BRITAIN. Royal Institute of International Affairs, London 1946.

De to Bøger, som her skal omtales, handler ligesom praktisk talt alle Professor Fishers tidligere Arbejder om Spørgsmaal vedrørende den økonomiske Politik. Forfatteren følger nøje med i den teoretiske Forskning, men de Problemer, han stiller sig, er altid den praktiske Anvendelse af denne Forsknings Resultater. Det ligger i Teoriens Natur, at de er Forenklinger; intet er mere farligt, end naar teoretiske Konstruktioner anvendes som Recepter ved Løsningen af praktiske Problemer; der vil altid være et stort Antal Faktorer, som ikke kan indpasses i noget System, men som det er nødvendigt for Statsmanden at tage Hensyn til. Professor Fisher er en Mester i at se og fremdrage dette Mylder af Kræfter og skønne om deres Vægt i den sociale og økonomiske Sammenhæng. Af denne Grund vil det forekomme mange, at hans Arbejder savner klare Problemstillinger og eksakte Løsninger, men den, der vil gøre det Arbejde, som det er at fordybe sig i dem, vil bemærke Forfatterens Iagttagelsesevne, Livserfaring og velafbalancerede Skøn, og han vil være en betydelig visere Mand efter Læsningen end før.

Hvis man skulde give en kortfattet Karakteristik af denne Forfatter, maatte det blive følgende. Han er skeptisk for ikke at sige nærer Uvilje mod alle Ismer, Doktriner, skematiske Løsninger. Livet er for mangfoldigt til, at det kan indpasses i saadanne Systemer. Man maa dømme hver enkelt Foranstaltning paa sine egne Meriter uden Hensyn til, om man derved kommer i Konflikt med et eller andet logisk System. Det er for ham sjældent et Enten-Eller, men oftest et Baade-Og. »Disse Ting burde man gøre og ikke forsømme hine« citerer han efter Mattheus XXIII, 23. Han anfører to andre Citater som Motto for den første af de her nævnte Bøger. Det hedder saaledes hos Edwin Canan: The Economic Outlook:

»If anyone asks me if I am a socialist, and demands an answer yes or no, in the rude way ill-informed people have, I say no. But if anyone asks me if I am an anti-socialist or an individualist, I say no with equal readiness. I am not an anti-socialist, because I think progress involves a great extension of conscious organization, and I do not object to that extension and try to hinder it as much as possible On the other hand, I refuse to call myself a socialist, because I am not prepared to take the line of advocating or opposing things simply on the ground that they seem to be in accordance with a general principle.«

Eller følgende Citat fra Oliver Lyttelton:

»If anybody asks whether there should be more socialism or Government planning or more free enterprise, my answer is that there ought to be a great deal more of both.«

Vender vi os fra denne almindelige Karakteristik af Forfatterens Samfundssyn til den første af de her nævnte Bøger: *Economic Progress and Social Security* er hans Hovedsynspunkt, at Tryghed vel er et særdeles efterstræbelsesværdigt Gode, men efter hans Mening maa større Tryghed i mange Tilfælde købes med at give Afkald paa Fremskridtet og undertiden med en direkte Foringelse af en tilvant Levestandard. Thi Ændringer

Allan G. B. Fisher: ECONOMIC PROGRESS AND SOCIAL SECURITY, MacMillan, London 1946.

—: INTERNATIONAL IMPLICATIONS OF FULL EMPLOYMENT IN GREAT BRITAIN. Royal Institute of International Affairs, London 1946.

De to Bøger, som her skal omtales, handler ligesom praktisk talt alle Professor Fishers tidligere Arbejder om Spørgsmaal vedrørende den økonomiske Politik. Forfatteren følger nøje med i den teoretiske Forskning, men de Problemer, han stiller sig, er altid den praktiske Anvendelse af denne Forsknings Resultater. Det ligger i Teoriens Natur, at de er Forenklinger; intet er mere farligt, end naar teoretiske Konstruktioner anvendes som Recepter ved Løsningen af praktiske Problemer; der vil altid være et stort Antal Faktorer, som ikke kan indpasses i noget System, men som det er nødvendigt for Statsmanden at tage Hensyn til. Professor Fisher er en Mester i at se og fremdrage dette Mylder af Kræfter og skønne om deres Vægt i den sociale og økonomiske Sammenhæng. Af denne Grund vil det forekomme mange, at hans Arbejder savner klare Problemstillinger og eksakte Løsninger, men den, der vil gøre det Arbejde, som det er at fordybe sig i dem, vil bemærke Forfatterens Iagttagelsesevne, Livserfaring og velafbalancerede Skøn, og han vil være en betydelig visere Mand efter Læsningen end før.

Hvis man skulde give en kortfattet Karakteristik af denne Forfatter, maatte det blive følgende. Han er skeptisk for ikke at sige nærer Uvilje mod alle Ismer, Doktriner, skematiske Løsninger. Livet er for mangfoldigt til, at det kan indpasses i saadanne Systemer. Man maa dømme hver enkelt Foranstaltning paa sine egne Meriter uden Hensyn til, om man derved kommer i Konflikt med et eller andet logisk System. Det er for ham sjældent et Enten-Eller, men oftest et Baade-Og. »Disse Ting burde man gøre og ikke forsømme hine« citerer han efter Mattheus XXIII, 23. Han anfører to andre Citater som Motto for den første af de her nævnte Bøger. Det hedder saaledes hos Edwin Canan: The Economic Outlook:

»If anyone asks me if I am a socialist, and demands an answer yes or no, in the rude way ill-informed people have, I say no. But if anyone asks me if I am an anti-socialist or an individualist, I say no with equal readiness. I am not an anti-socialist, because I think progress involves a great extension of conscious organization, and I do not object to that extension and try to hinder it as much as possible On the other hand, I refuse to call myself a socialist, because I am not prepared to take the line of advocating or opposing things simply on the ground that they seem to be in accordance with a general principle.«

Eller følgende Citat fra Oliver Lyttelton:

»If anybody asks whether there should be more socialism or Government planning or more free enterprise, my answer is that there ought to be a great deal more of both.«

Vender vi os fra denne almindelige Karakteristik af Forfatterens Samfundssyn til den første af de her nævnte Bøger: *Economic Progress and Social Security* er hans Hovedsynspunkt, at Tryghed vel er et særdeles efterstræbelsesværdigt Gode, men efter hans Mening maa større Tryghed i mange Tilfælde købes med at give Afkald paa Fremskridtet og undertiden med en direkte Foringelse af en tilvant Levestandard. Thi Ændringer

i Teknik og Forbrugsvaner inden for det økonomiske Verdenssamfund kræver en stadig Forskydning baade i Erhverv og Metoder, som nødvendigvis maa udsætte den enkelte Erhvervsdrivende og Arbejder for Risiko.

Forsøger man i sin Stræben efter Stabilitet og Tryghed at undgaa dette ved at fryse de økonomiske Forhold fast i en nedarvet Form, risikerer man gennem den Forarmelse, som følger deraf, at sætte baade Fremskridtet og Sikkerheden overstyr. Men atter her kommer hans Eklekticisme frem, idet han siger:

»Hvis vi ønsker Tryghed, vil vore Bestræbelser herfor i en moderne Verden med Nødvendighed blive forgæves, med mindre vi samtidig af alle Kræfter stræber efter Fremskridt. Og paa samme Maade, omend af andre Grunde, kan vore Bestræbelser for Fremskridtet blive resultatløse, medmindre vi samtidig kan tilvejebringe i det mindste noget højere Grad af Tryghed end den, der almindeligt herskede i Mellemkrigsperioden, idet Erindringen om den Utryghed, som da herskede, fremkalder en stædig Modstand mod saadanne Forandringer, som er Betingelse for Fremskridt.«

Efter at Forfatteren nu i nogle Kapitler har undersøgt de fremskridts-hæmmende Kræfter, kommer han ind paa Muligheden for at fjerne dem for gennem en Forøgelse af Levefoden at skabe en solid Basis for en Tryghed, som det europæiske Menneske kan akceptere.

Han vender sig med nogen Sarkasme mod dem, der har ment, at vore Erfaringer under Krigen har lært os Vejen til baade Fremskridt og Tryghed. Det lykkedes under Krigen at afskaffe Arbejdsløsheden, men kun fordi man af Hensyn til det overordnede Maal, man havde, var villig til at ofre Levestandarden og Forbrugernes Ønsker. Saadanne Ofre vil Folk ikke gøre i Fredstid.

»Krigstidens Erfaringer kan ikke kaste noget nyttigt Lys over det umulige Problem, som mange opstiller, nemlig at tilvejebringe produktiv Beskæftigelse for enhver i det Erhverv og paa det Sted, hvor vedkommende tilfældigvis befandt sig før Krigen« . . . »Det kan i Sandhed ikke overraske, at mange af dem, som er mest ivrige for at opretholde Krigstidens økonomiske Struktur i Fredstid i Virkeligheden ofte nærer en dyb Foragt for Forbrugernes Ønsker.«

Det forekommer Anmelderen, at Forfatteren overser, at nogle af de Metoder, man under Krigen benyttede til at mobilisere Arbejdskraften for Krigsformaal ogsaa kan benyttes i Fredstid uden at ofre Forbrugernes Interesser. Er der stor Arbejdsløshed, vil selv de mest uproduktive offentlige Arbejder ikke gøre noget Indhug i Forbrugsmulighederne, men tjene til at frigøre dem; dermed skal naturligvis ikke fra min Side være sagt, at dette at grave Huller i Jorden og fylde dem igen er en ideel Løsning af Problemet, men der turde ogsaa være adskillige andre Muligheder.

Hvis man nu prøver paa med et Par Slagord at karakterisere Forfatterens Løsning, vilde jeg nævne følgende:

- 1) Tilpasning til strukturelle Ændringer og
- 2) Forbrugernes Souverænitæt.

Man kan sagtens faa sat Folk i Arbejde, naar man er lige glad med, hvad de laver. Men skal de lave det, som Folk ønsker, og efter den Rangforordning de ønsker det lavet, maa der være Villighed til Flytning baade lokalt og fagligt, og de Ubehageligheder, som dermed følger, kan og skal mildnes,

men undgaas kan de ikke. Et Hovedpunkt i Bestræbelserne maa det derfor være at fremme Mobiliteten og Tilpasningsevnen.

Anmelderen konstaterer med Glæde, at Forfatteren kommer ind paa samme Tanke, som jeg har fremsat i min Bog: Pengeteori og Pengepolitik, at man skal fremme baade Tryghed og Mobilitet ved at yde fuld Erstatning til Arbejdsløse, »Ventepenge«, paa Betingelse af, at de er villige til at tage det Arbejde, som anvises dem, hvor og ved hvad det findes.

Iøvrigt er Forfatterens Program ikke særlig originalt. Det drejer sig om ved Tilskud at hindre, at Familieforpligtelser for stærkt svækker Mobiliteten, at sørge for Skoling og Omskoling o. lign., at fjerne Hindringerne for Initiativets Udfoldelse, at bryde Monopolernes Magt.

Den meget moderne Patentmedicin, der gaar under Navnet Planøkonomi, ofrer Forfatteren et langt Kapitel paa. Han paaviser, at bortset fra Rusland er det, som gaar under denne Etikette, i Virkeligheden enten Ønsker eller en sporadisk Gennemførelse af Projekter uden Hensyn til Befolkningens Ønsker og Behov, saaledes som den selv føler disse:

»Vi ved betydeligt mere om de Maal (»targets«), som med visse Mellemrum proklameres som Plan for en given Periode af de forskellige Regeringer, som har antaget denne Fremgangsmaade, end vi ved om den Grad, i hvilken de faktiske Resultater stemmer overens med den lagte Plan.«

Vi maa være interesseret i, siger Forf., at faa at vide, ved hvilke Midler de udarbejdede Planer skal gennemføres, og vi faar faktisk ogsaa en hel Del at vide om det Administrationsapparat, man tænker sig at oprette. Men inden vi akcepterer f. Eks. Oprettelsen af en Institution, der skal have Kontrol over Landets Kapitalinvestering, maa vi fornuftigvis spørge, hvilke Principper en saadan Myndighed vil anvende ved Fordelingen af Landets Ressourcer. »Ingen Investeringskontrolmyndighed vil nogensinde blive i den heldige Situation, at den vil være i Stand til at udføre alle de Projekter, for hvis Gennemførelse gode plausible Grunde kan anføres.« Det maa altid dreje sig om et Valg mellem flere Muligheder, og det er Principerne for et saadant Valg, vi er interesseret i at kende. »Nogle af de mere filosofisk indstillede »Planøkonomer« indrømmer, naar man gaar dem paa Klingen, at de planlæggende Myndigheder vil anvende de sædvanlige Overvejelser angaaende Udbytte og Omkostninger; der er en omfattende socialistisk Litteratur, som har til Formaal at vise, hvorledes saadanne Afvejelser i forfinet Skikkelse kan gøres effektiv i en gennemført Planøkonomi, men der fremføres ikke mange Vidnesbyrd fra Erfaringen med Hensyn til, hvorvidt og hvorledes de hidtil faktisk er blevet anvendt i Samfund, hvor en virkelig Planøkonomi er gennemført.«

Den Opfattelse fremføres undertiden, at i Fremtidens Samfund vil og skal det blive etiske Hensyn mere end »Prismekanismens Funktion«, som skal blive afgørende i det økonomiske Liv. Men, spørger Forf., hvilken Maalestok vil de planlæggende og udførende Personer anlægge ved Afgørelsen af, hvad der er godt og rigtigt. Han fortsætter ordret: »Maaske karikerer jeg »Planøkonomernes« Synspunkter en lille Smule, men jeg er næppe meget uretfærdig, naar jeg siger, at Svaret paa vort Spørgsmaal er: »Lad bare mig om det« Hvis Planøkonomerne faar deres Vilje, er det sandsynligt, at Forbrugerne vil befinde sig i den Situation, at de sidder og spekulerer over den interessante Modsætning mellem det foragtede 19. Aar-

hundrede, da Folk kun talte lidt om at hæve Levestandarden, men uden synderlig Reflektion gik løs paa den praktiske Opgave faktisk at hæve den, og den Tidsalder, man nu opfordrer os til at gaa ind i, hvor der vil blive rigeligt med Snak om at hæve Levestandarden, men hvor meget lidt maaske vil blive gjort for, at det faktisk sker.«

Forf. kommer ind paa de storstilede Projekter til Kapitalinvestering, som Planøkonomerne fremsætter, og som i mange Tilfælde langt overstiger, hvad det overhovedet med de Ressourcer, der er til Raadighed, er muligt at udføre, saaledes at en Reduktion maa finde Sted. Han fortsætter:

»Selv efter at Investeringskravene er reduceret, er det let for de paa-gældende Myndigheder at overbevise sig selv om, at lidt tvungen Opsparing og yderligere spænden-Livremmen-ind vilde være i Almenhedens Interesse, saaledes at den faktiske Opnaaelse af en højere Levestandard, som er den mest løkkende Madding, man bruger for at formaa Folk til at føje sig efter Planøkonomernes Ordre, rykker yderligere i Baggrunden. Gammeltdags Socialister har ofte været sarkastiske overfor religiøst sindede Folk, der prøvede at vende andres Tanker mod højere Ting: Vi interesserer os ikke saa meget for Lagkage i Himlen, naar vi dør, sagde de. De moderne Planøkonomer tilbyder i Virkeligheden paa samme Maade deres Tilhængere eller deres Tilhængeres Efterkommere en noget hypotetisk jordisk Lagkage, og tilmed i en ligesaa hypotetisk og fjerntliggende Fremtid.«

Forf. gør derefter opmærksom paa det Faktum, at Planerne baade skal lægges og udføres af almindelig dødelige Individuer, noget Planøkonomerne ofte søger at tilsløre ved at tale om abstrakte Institutioner som Staten eller Samfundet, men som Historikeren George Unwin siger: »Staten er ikke »et noget« som er forskelligt fra os selv, og som er udstyret med en særlig Evne og Vilje til Retfærdighed, men skaldede Herrer, som besidder et Embede, er udstyret med stærke Klassefordomme, har Tilbøjelighed til at overvurdere deres egen Autoritet og lever i dyb Uvidenhed m. H. t. de Vilkaar, hvorunder $\frac{9}{10}$ af de Individuer lever, over hvilke de udøver deres Myndighed.«

Om den »Korporative Stat«, hvad enten man tænker sig den efter fascistisk Mønster, Laugssocialisme eller andre Former for en Stat, der bygger paa faglige Organisationer, siger han:

»Det er ikke urimeligt kynisk at hævde, at selv det mest højsindede faglige Raad maa holdes under stadig Kontrol, hvis det skal undgaas, at det, maaske med de bedste Hensigter, falder for Fristelsen til at forveksle snævre faglige Interesser med Samfundets Interesser.

Hvis man, siger Forf. videre, skulde indlade sig med et eller andet af disse Korporationssystemer, som har til Formaal at betrygge Tilværelsen for Forretningsfolk, kommer man ikke udenom en grundig Overvejelse af de Principper, efter hvilke Erhvervslivets Ledere opnaar høje Indtægter. Der er ikke noget mærkeligt i, siger han, at de holder af baade at nyde de høje Indtægter, som de mere heldige af dem opnaar i et Samfund baseret paa fri Konkurrence, og Embedsmandens økonomiske Tryghed.

Forf. advarer meget stærkt imod selv paa Betingelse af Statskontrol at give Organisationerne Ret til at regulere Tilgangen til Branchen eller Konkurrenceforholdene. Betydningen af den potentielle Konkurrence er tilstrækkeligt fastslaaet, siger han, gennem den store Ivrighed man i visse Kredse nærer efter at komme af med den.

Om de Folk, der i Tide og Utide taler om Værdien af »det private Initiativ«, siger han, at det ikke er helt ubegrundet at mistænke mange af dem for, at de lægger alt for megen Vægt paa »private« og alt for lidt paa »Initiativ«.

Den resterende Del af Bogen drejer sig om den internationale økonomiske Tilpasning. Først et Kapitel om Landenes indbyrdes økonomiske Afhængighed. Derefter en interessant Fremstilling og Kritik af Landenes Handelspolitik i Mellemkrisperioden. Hvorefter Bogen slutter med et Kapitel om de mange Ideer og Tanker, som har været fremme om det internationale Handelssamkvem i Fremtiden.

Forf. egen Løsning synes ikke radikal; han foregøgler sig ikke en Tilbagevenden til en uhæmmet Frihandel, men blot Muligheden af, at Folkene erkender det internationale Samarbejdes Betydning, og i Konsekvens deraf skaber de elementære Forudsætninger for, at det kan foregaa. Den Lære, vi med størst Sikkerhed kan uddrage af de økonomiske Konflikter og Skuffelser i Mellemkrisperioden, siger han, er den paatrængende Nødvendighed af en eller anden Form for institutionel Ramme, indenfor hvilken Staterne stadig bevarer deres Frihed til at træffe deres egne Afgørelser, men dog bundet af noget, der svarer til de Lovregler og Koutumer, der inden for den enkelte Stat holder den frie Borger mere eller mindre paa den rette Vej. Ved at danne en saadan Ramme kan vi have Haab om at sikre os, at de, som former og har Ansvar for den nationale Politik, bliver beskyttet mod at komme i en Situation, hvor de ser sig nødsaget til at træffe kortsynede Afgørelser, som tilsyneladende er i deres egen nationale Interesse, men som ikke desto mindre, fordi de undlader at tage tilstrækkeligt Hensyn til deres Virkninger i andre Lande, næsten med Sikkerhed vil blive ødelæggende m. H. t. den paagældende Stats virkelige Interesse.

Der maa med andre Ord skabes en international Institution, som opstiller en Kode for anstændig international Opførsel og overvaager dens Overholdelse. Mere revolutionært er det ikke, og dog kan det maaske være vanskeligt at naa saa vidt, men det er faktisk dette, som tilstræbes gennem den internationale Organisation, som man i Øjeblikket, Juni 1947, er i Færd med at søge oprettet under Navnet I. T. O.: International Trade Organization.

Den anden af de i Overskriften nævnte Bøger er Resultatet af Arbejde udført af et Udvalg af Økonomer nedsat af Royal Institute of International Affairs, hvor Professor Fisher siden 1937 har beklædt et Forskningsprofessorat.

Gruppen har arbejdet paa den Maade, at man først gennem en Drøftelse har fastlagt Rammerne for Emnet, derefter har Professor Fisher udarbejdet en Disposition, der ligeledes har været gjort til Genstand for Drøftelse i Udvalget. Professor Fisher har paa Grundlag heraf udarbejdet Bogen, der Kapitel for Kapitel har været forelagt Gruppen til Kritik. Denne Kritik er der taget Hensyn til ved Bogens endelige Form, men Professor Fisher staar dog som den eneste ansvarlige for Bogens Indhold og har derfor sandsynligvis kun kunnet foretage saadanne Rettelser, som stemte med

den Opfattelse, han efter Drøftelsen er kommet til. Nogle af Gruppens Medlemmer har imidlertid ikke følt sig fuldt tilfredsstillet herved og har knyttet kritiske og supplerende Bemærkninger til Prof. Fishers Rapport.

Det Problem, Bogen behandler, er: Hvilke Følger faar det for Englands Forbindelse med Omverdenen, hvis England strengt gennemfører den, som det synes, af næsten alle ønskede Politik, at holde fuld Beskæftigelse. Vi maa altsaa være klar over, at Bogen ser Tingene ud fra et britisk Synspunkt, men dette udgør dog ingen Hindring for, at den har Interesse for andre, ikke mindst for et Land som Danmark, der som England er stærkt afhængig af Udenrigshandel.

Med Kendskab til Forf.'s Aversion mod »Absolutter« kan man ikke undre sig over, at han ikke nærer nogen stor Sympati for Udtrykket »fuld Beskæftigelse«. Han begynder derfor med en Analyse af dette Begreb. Hvad han i denne Henseende anfører har ikke slaaet Anmelderen som særlig originalt. Der er ikke mange, der, naar de taler om fuld Beskæftigelse, mener, at Folk skal være beskæftiget hver Dag og i alle Døgnets Timer; det er i det hele taget i Reglen ret klart, hvad man mener dermed. Dog maa Forf. have Lov at anholde Lord Beveridge, naar han til fuld Beskæftigelse kræver, at alle skal kunne finde Beskæftigelse til »fair wages« og i Fag og paa et Sted, som man med Rimelighed kan forlange af dem; thi her maa være tænkt paa Realløn, og ingen Regering kan paatage sig at sikre alle Folk Arbejde til en bestemt Realløn eller i bestemte Omgivelser. Derimod er det mindre berettiget, naar han ogsaa anholder en Definition, som gaar ud paa, at fuld Beskæftigelse betyder »such a state in which everybody who wants to work can find it at established rate of pay«, thi her er aabenbart Tale om Pengeløn, og i saa Fald er der intet at invende derimod.

Forf. kommer derefter ind paa Spørgsmaalet om Midlerne til at opretholde fuld Beskæftigelse og stiller sig naturligvis ogsaa kritisk til et saa letkøbt Slagord, som at man blot skal holde Totalefterspørgslen konstant. Han har let ved at paavise, at bortset fra, at dette i sig selv kan volde praktiske Vanskeligheder, er Arbejderne ikke en saa homogen Masse, at de uden videre kan flyttes fra Fag til Fag. Men atter her forekommer det mig, at det ikke er helt rimeligt at skyde nogen i Skoene, at de har tænkt sig dette. Hvad, de har tænkt, er, at dette er en nødvendig omend ikke tilstrækkelig Forudsætning for, at Beskæftigelsen skal kunne være uforandret, og et af de fundamentale Midler til at forøge Mobiliteten.

Men lad os vende os fra disse indledende Betragtninger og se paa Forf.'s Besvarelse af det stillede Spørgsmaal: Er, hvad han kalder »An open international economic order« for England forenelig med en Politik, der gaar ud paa Gennemførelsen af fuld Beskæftigelse, naar man definerer denne paa en saadan Maade, at den overhovedet er teknisk mulig.

Ved Besvarelsen af dette Spørgsmaal kommer han ind paa de forstyrrende Indflydelser, der kan komme ude fra, og Muligheden for at fjerne og dæmpe dem. Han omtaler herunder en Række Forslag og Ideer, som har været fremme og stiller sig meget skeptisk over for dem, der fæster Lid til skrevne stærkt detaillerede Regler, som skal binde Nationerne til en Politik, der sikrer eller tilstræber Stabilitet. Først fordi Nationerne vogter paa deres »Uafhængighed«, saaledes at saadanne Overenskomster vanske-

ligt lader sig gennemføre, dernæst fordi Erfaringen har godtgjort, at saadanne Regler, selvom de er nedskrevet og akcepteret, ikke overholdes, og han kommer derfor til det Resultat, at »en virkelig Forstaaelse mellem de toneangivende nationale Økonomier, selvom den savnede bindende konstitutionel Form, kan vise sig at være et meget mere effektivt Maal at stræbe efter end et mere formelt Dokument, som var saa detailleret, at det dækkede alle Tilfælde og omfattede alle Stater, uanset hvorledes deres Stilling maatte være. Det er aabenbart den Tanke om en Kode for anstændig international Opførsel, som han fremsætter i den ovenfor omtalte Bog, der her gaar igen.

Den Kilde til Uro, som man i England særlig har frygtet, er det i økonomisk Henseende overmægtige U. S. A. Det er under Henvisning til tidligere Erfaringer, særlig fra 30'erne om Ustabiliteten i dette Lands Konjunkturer og dennes Indflydelse paa Efterspørgselen efter andre Landes Produkter, og U. S. A.'s Konkurrence paa andre Markeder, der hos store Kredse i England har dannet Basis for den Opfattelse, at man maa ofre den frie Handel med Udlandet for at udelukke denne forstyrrende Indflydelse.

Forf. hører ikke til den Skole, som har denne Opfattelse. Han kan ganske vist ikke benægte, at Amerika har været et stærkt destabiliserende Element i Fortiden, og han indlader sig ikke paa at yde nogen Garanti for, at det ikke vil blive det i Fremtiden. Men han kan dog ikke betragte det som helt uden Betydning, at der i U. S. A. netop har hersket et meget stærkt Krav om, at Staten skal føre en Politik, som sikrer fuld Beskæftigelse, og at dette i 1940 har givet sig Udslag i en Lov, der lægger Ansvar paa Beskæftigelsens Opretholdelse paa Regeringen og forpligter den til at bruge alle hensigtsmæssige Midler til at naa dette Maal. Ligesaa urimeligt det vilde være at gaa ud fra, at Problemet med Vedtagelsen af denne Lov er løst, ligesaa urimeligt vilde det være overhovedet ikke at tillægge dens Vedtagelse nogen Betydning, og han tilføjer:

»Vi kan ikke føle os sikre paa, at U. S. A. vil skabe netop de Betingelser, som Resten af Verden netop kunde ønske sig, men ligesaa lidt er der Grund til at tage det for givet, at overhovedet intet i den Retning vil ske. En saadan Pessimisme vilde desuden medføre den yderligere Fare, at vi ved at betragte det som en Selvfølge, at det værste vil hænde, kan ændre noget, som kun var en Mulighed, til en ubehagelige Virkelighed, som vi maaske kunde have ydet vor Medvirken til at undgaa.«

Dertil kommer yderligere, efter Forf.'s Opfattelse, at hvis Europa overhovedet skal have væsentligt økonomisk Samkvem med U. S. A., kan Virkningerne af voldsomme Fluktuationer i dette Lands Erhvervsliv alligevel ikke undgaa at paavirke Forholdene her, og det andet Alternativ, næsten udelukkende at indstille sig paa Handel med andre Lande, vilde føre til saa lav en Levestandard, at den ikke kunde tolereres. For som Forf. siger: »Man ønsker nok fuld Beskæftigelse i England, men ikke til victorianske Lønninger.«

Uden paa nogen Maade at nære sangvinske Forhaabninger om et 1000 Aars Rige sætter Forf. sin Lid til den Række internationale økonomiske Organisationer: Den internationale Bank, Det internationale Valutafond, som nu er skabt. Hertil kommer I. T. O., til hvis Oprettelse England

gennem Laaneoverenskomsten med U. S. A. har forpligtet sig at medvirke. Han venter, at disse Organisationer i det mindste skal danne Basis for permanent internationale Forhandlinger om økonomiske Problemer og lægge en Dæmper paa den snævre Egoisme ved stadig at fremholde den Interesse, ethvert Land paa længere Sigt har i at undgaa Forstyrrelse i andre Landes Forhold.

Han er ikke under nogen Omstændigheder blind for, at dette at være Medlem af et aabent internationalt System medfører en betydelig Risiko for indre Ustabilitet, men han mener, at den Risiko, England vilde udsætte sig for ved at afslaa dette, vilde blive endnu større, og at man derfor ikke har noget Valg. Maalet: fuld Beskæftigelse billiger han fuldt ud, og han mener ogsaa, at meget kan og skal gøres for at realisere det, men strenge Krav paa dette Punkt maa ikke købes ved at bremse Fremskridtet eller give Afkald paa at nyde godt af den internationale Arbejdsdeling. Naar man blot kan sikre, at Forbrugernes Købeevne nogenlunde opretholdes, bør det ikke betragtes som en Ulykke, at der periodevis inden for Eksportindustrien eller i Investeringsvirksomheden er en vis Ledighed.

Som allerede nævnt har der indenfor Udvalget været en Del Divergenser i Synspunkterne, som ikke alle har kunnet udjævnes. Et Par Grupper har ønsket at give disse Udtryk i nogle Kommentarer til Prof. Fishers Rapport.

Mens man erklærer sig fuldstændig enig med Forf. i, at det er nødvendigt at bevare et aabent internationalt System, mener man, at han tillægger Opretholdelse af fuld Beskæftigelse for ringe Betydning og bedømmer Konsekvenserne af en saadan Politik urigtigt, naar han mener, at den betyder en Fastfrysning af det økonomiske Liv og en lavere Levestandard. Det nye Synspunkt, som takket være Keynes er blevet fremherskende, nemlig at Staten ved en Række forskellige Midler kan drage Omsorg for Opretholdelsen af Efterspørgselen, vil tværtimod at gøre Systemet mere stift netop skabe Mulighed for større Mobilitet, og gøre det mindre paa-krævet at opretholde Industrier, som er i Tilbagegang. Naar man giver Forbrugerne Midler i Hænde til at opretholde deres Totalefterspørgsel, vil denne netop trække Produktionsmidlerne derhen, hvor de gør mest Nytte, maalt med Forbrugernes Ønsker. Man er enig med Prof. Fisher i, at Begejstring for nye Ideer ikke bør gøre Folk blinde for det, der er værdifuldt i de gamle Ideer, men man har en Følelse af, at Prof. Fisher har en Tilbøjelighed til at gøre det modsatte.

En anden Gruppe kritiserer Forf. for hans Skepsis overfor bilaterale Arrangementer mellem Landene, hvilket de mener kan være af stor Værdi for mindre Lande, der staar i en svag Position. Hertil kunde Prof. Fisher have svaret, at det ligesaa vel kan anføres, at de smaa Landes Svaghed netop vil komme særligt frem ved bilaterale Overenskomster, naar denne sker med større og mægtigere Stater, og da de sjældent vil kunne undvære at handle netop med disse, er det særdeles vel muligt, at disse Lande har en særlig Interesse i et aabent internationalt System. De smaa Lande er næppe mindre interesseret i at undgaa handelspolitisk end militær Krig, idet de er sikre paa i begge Slags Krigsførelse at trække det korte Straa.

En Beskyldning mod Forfatteren for nogen Kølighed overfor en Del af de mere moderne Ideer er næppe helt uberettiget, men paa den anden Side er mange af Tilhængerne af disse ogsaa gaaet saa let hen over de praktiske Muligheder for og Konsekvenser af at gennemføre disse Ideer efter et Skema, at en Fremdragen netop af den Mangfoldighed af Hensyn, den praktiske Statsmand maa tage, er fuldt ud paa sin Plads.

Jørgen Pedersen.

Max Kjær Hansen: AFSÆTNINGSØKONOMI. Einar Hareks Forlag. København 1945. 140 Sider.

Som Basis for Gennemgangen af det Pensum i Afsætningsøkonomi, der kræves til første Del af Diplomprøverne ved Handelshøjskolen i København, har den meget skrivende Professor Max Kjær Hansen begaaet en ny Bog med Titlen Afsætningsøkonomi.

I Bogens fem Hovedafsnit — der bærer Overskrifterne, Det afsætningsøkonomiske Grundlag, Markedsinddelingen, Salgsorganisation og Salgsomkostningerne, Salgspolitikken og De salgstekniske Funktioner — og i ikke mindre end syvogtredive Underafsnit beskrives og behandles — ofte ikke særlig dybtgaaende — en lang Række økonomiske, psykologiske og salgstekniske Spørgsmaal, som under forskellige Forudsætninger og Omstændigheder kan have Betydning for det forberedende og gennemførende Salgsarbejdes Succes.

Fremstillingen vil i det store og hele kunne læses af enhver uden særlige Forkundskaber eller Vejledning, og adskillige praktiske Forretningsfolk vil sikkert kunne læse den med Interesse og Udbytte. Maalt med videnskabelige Alen er Bogens Standard ikke høj; men Grunden hertil ligger vel i, at dens Formaal ikke saa meget er at give et Bidrag til den teoretiske afsætningsøkonomiske Forskning som at give en samlet Oversigt over de Konklusioner, som denne Forskning er naaet til i Dag, og at finde og fremhæve de Omraader og Tilfælde, hvor Kendskab til nævnte Konklusioner kan medvirke til en mere rationel praktisk Handling ved Salgspolitikken Fastlæggelse og praktiske Gennemførelse. Salgspolitikken praktiske Gennemførelse og de dertil anvendelige Hjælpemidler behandles særskilt i Bogens sidste Afsnit, men berøres tillige adskillige andre Steder i Bogen, og iøvrigt udtrykker Forfatteren i Forordet Haabet om at kunne vende tilbage til en Behandling af disse Problemer i en ny Bog.

De benyttede skematiske Fremstillinger af de salgspolitiske Opgaver og salgstekniske Funktioner giver en god Oversigt, men det generer Læseren af Skemaets Tekster, at den ene Teksthalvdel har Læseretning vinkelret paa Teksten i Skemaernes anden Halvdel. Den benyttede Opstilling — der forøvrigt er meget anvendt — ser meget elegant ud, men den er upraktisk.

En Del af Bogens øvrige grafiske Fremstillinger synes ret overflødige. Dette gælder saaledes Fig. 15 og Fig. 16, der ikke alene er overflødige, men ogsaa ganske fejlagtige. Paa Side 92 og 93 indeholder Bogen i Tilknytning til Fig. 15 en Fremstilling af de gennemsnitlige Salgsomkostningers Højde pr. afsat Vareenhed (den fuldt optrukne Kurve) og af de gennemsnitlige Produktionsomkostninger pr. Enhed, der vil medgaa ved Fremstillingen af de Enheder, for hvis Afsætning Salgsomkostningerne er konstateret (den stiplede Kurve).